

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בדיקת חמץ

(ב' א') **משנה:** אור לארבעה עשר (בניסן) בודקין את החמץ לאור הנר.

מאי אור?

רב הונא אמר: נגהי. ורב יהודה אמר: לילי.

קא סלקא דעתך דמאן דאמר נגהי, נגהי ממש (כשיאיר השחר, שחרית של ארבעה עשר). ומאן דאמר לילי, לילי ממש¹.

(ב' ב') **מיתבי:** רבי יהודה אומר: בודקין אור ארבעה עשר, ובארבעה עשר שחרית, ובשעת הביעור. מדקאמר רבי יהודה בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית, אלמא אור אורתא הוא! שמע מינה.

(ג' א') (ומסיק) אלא בין רב הונא ובין רב יהודה, דכולי עלמא אור אורתא הוא. ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה. באתריה דרב הונא קרו נגהי, ובאתריה דרב יהודה קרו לילי.

שיטות הראשונים

זמן התחלת בדיקת חמץ: כתבו **רבינו ירוחם** ו**הר"ן** בשם **הראב"ד**, דמשום הכי נקט אור, לומר שבתחילת הלילה, שיש בו אור עדיין, ראוי לבדוק². **והשו"ע**³ כתב בתחילת ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ.

טעם הבדיקה וגידרה: דעת **רש"י** שהבדיקה נועדה כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא⁴. ודעת **ר"י** שחכמים החמירו לבדוק ולבער, על מנת שלא יבוא לאוכלו⁵.

¹ רש"י כתב רש"י דלא גרסינן (מאן דאמר לילי, לילי ממש), דהא ודאי לילי הוא ממש. ותוספות כתבו דלא נקט קס"ד אלא משום מאן דאמר נגהי, דלא קאי הכי; ואגב אורחיה נקט נמי לילי ממש. ומשום הכי, אין לשבש הספרים.

² כדי שלא יתירש או שלא ישכח. ר"ן. וראה צ"ח (ב' א', ד"ה קא סלקא דעתך).

³ או"ח תלא, א. וכתב המשנ"ב (ס"ק א), פירוש, תיכף אחר יציאת הכוכבים, שיש עדיין קצת מאור היום. מקורות - רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב ה' ח"א). ר"ן (א א ברי"ף, ד"ה גמ' ותנא).

⁴ והקשה ר"י, כיון דצריך ביטול, כדאמר בגמרא (ו' ב') הבדק צריך שיבטל, ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל. המאירי ורבינו דוד (תלמיד הרמב"ן) כתבו בדעת רש"י **שהתורה חייבה בדיקה וביעור** כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא, אך חכמים הוסיפו חיוב נוסף לבטל את החמץ ע"מ שלא יעבור עליו אף אם ימצא חמץ בתוך ימי החג. גם הר"ן כתב ליישב את רש"י, **שהבדיקה מועילה מדאורייתא**. דמדאורייתא בחד מינייהו סגי, כלומר או בבדיקה או בביטול, דבדיקה לחודה נמי מהניא. ולפיכך כתב רש"י שמטרת הבדיקה שלא יעבור עליו בבל יראה, דהיינו למי שאינו מבטל. וראה עוד להלן בגדרי ביטול והשבתה.

⁵ והטעם שהחמירו כאן טפי מבשאר איסורי הנאה שלא הצריכו לבערם, דלא בדילי אינשי מחמץ כל השנה. אי נמי, שכן התורה החמירה בו, לעבור בבל יראה ובל ימצא. וראה להלן, מ"ג א', ריש פרק אלו עוברין, לגבי חובת ביעור בתערובת חמץ וחמץ נוקשה, לשיטת רבינו תם הסובר שאין בהם איסור בל יראה, על פי אלו שני הטעמים.

⁶ והרמב"ם (הל' חמץ ומצה ב, ג), כתב, "ומדבריו סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים, ולבדק ולהוציאו מכל גבולו. וכן מדבריו סופרים שבודקין ומשביתין החמץ בלילה מתחלת ליל ארבעה עשר לאור הנר, מפני שבליילה כל העם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה." נראה מדבריו שהיו שתי תקנות, וצ"ב.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סי' תלא)

א. בתחלת ליל י"ד בְּנִסָּן בּוֹדְקִים אֶת הַחֶמֶץ לְאוֹר הַנֵּר, בְּחֶרֶץ וּבְסֻדָּקִין, בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁדֶּרֶךְ לְהַכְנִיס שָׁם חֶמֶץ.